

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 339.166

*Андрейцева І.А., к.е.н., доцент кафедри
управління персоналом і туризму*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті визначено категорію «інтелектуальний капітал», його структуру, вказано основні функції й значення у розвитку економіки країни.

Ключові слова: людський капітал, інтелектуальний капітал, інтелект, інтелектуальна власність.

Формування людського та інтелектуального капіталу тлумачиться в сучасних дослідженнях як визначальний чинник глобальної конкурентоспроможності й добробуту суспільства. Незважаючи на достатню кількість досліджень, залишається однією з невизначених категорія «інтелектуальний капітал», його структура, формування тощо.

Дослідженню проблем інтелектуального капіталу присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Е. Брукінг, Д. Волков, Н. Гавкалова, В. Дайнеко, І. Проніна, С. Покровський, К. Тейлор, А. Чухно та інші.

Метою статті є узагальнення та обґрунтування основних теоретичних аспектів до визначення поняття «інтелектуальний капітал», його структури, функцій та ролі у формуванні інтелектуальної складової економіки.

Поширення в ХХ ст. термінів людський та інтелектуальний капітал відображають зміни технологічної бази, соціально-економічних відносин за умов становлення інформаційного суспільства. Розглянемо спільні родові ознаки капітальних активів.

Першою загальною рисою, що об'єднує різні форми капіталів, вважаємо їх існування у формі запасу. Тобто вони можуть зберігатись, накопичуватися, їх використання може відкладатись, доки на ринку виробничих ресурсів не

складеться сприятлива ситуація для власників відповідної форми капіталу.

Підвищуючи кваліфікацію, накопичуючи знання й навички, працівник надає своєму виробничому ресурсу властивостей капіталу – він не споживається кожного дня і не вимагає постійного відновлення, тобто може існувати у формі запасу.

Друга властивість інтелектуального капіталу полягає у тому, що він виступає результатом заощадження, відмови від поточного споживання заради майбутніх прибутків. Використовуючи частку доходів на оплату послуг з навчання, суб'єкт економіки стає інвестором, тобто знижує нинішню міру задоволення своїх поточних потреб заради покращення задоволення майбутніх. саме необхідність компенсації труднощів і ризиків, пов'язаних з таким вибором, пояснює природу доходів на капітал й обґрунтовує закономірність їх отримання.

Третя спільна для інтелектуального й інших форм капіталу – всі капітальні блага приносять своїм власникам доходи та відшкодовують витрати протягом тривалого часу. Інвестиції відрізняються від поточних тим, що відшкодовуються за багато оборотів капіталу. Інвестиції на отримання вищої освіти, не окуповуються ні першою, ні другою заробітною платою.

Однак інтелектуальному капіталу притаманні специфічні риси, що суттєво відрізняють його від інших форм капіталу.

По-перше, розподіл тягаря фінансування видатків на формування інтелектуального капіталу залежить від широти сфери його застосування. Видатки щодо нагромадження універсальних знань, які сприятимуть забезпеченню приросту продуктивності й прибутковості праці на багатьох підприємствах, залежать більшою мірою від працівника, видатки щодо нагромадження спеціальних знань, придатних для використання лише в межах окремого підприємства, - від їхніх власників.

По-друге, значна частка інтелектуального капіталу перебуває в «неявному» неформалізованому вигляді, що зменшує можливості адміністрації підприємств впливати на неї та ефективно використовувати для досягнення

цілей.

По-третє, позитивний ефект продуктивного використання інтелектуального капіталу більшою мірою, ніж фізичного, може проявитися не у збільшенні виробничих можливостей, а в наблизенні підприємства до повного використання наявного, технічного потенціалу.

По-четверте, щодо елементів інтелектуального капіталу не виникає проблеми конкуренції різних структурних підрозділів підприємства за першочерговий доступ до нового обладнання, новий метод обслуговування обладнання, поширюється на підприємстві настільки швидко, наскільки дозволяє зробити це сприйнятливість персоналу до нововведень.

По-п'яте, вартісна оцінка загальних обсягів і структури інтелектуального капіталу більшою мірою, ніж фізичних активів, визначається внутрішніми рішеннями в межах підприємства, а не ринковою оцінкою, що формується залежно від зовнішніх для підприємства взаємодій ринкового попиту й пропозиції. Крім того, така вартісна оцінка більшою мірою, ніж щодо фізичного капіталу, є функцією очікуваних доходів і меншою – завданих збитків.

Більшість визначень інтелектуального капіталу ґрунтується на провідній ролі інтелекту, знань, умінь, рівня кваліфікації особистості (табл.1). Отже, такий ресурс позитивно впливає на економічний розвиток внаслідок використання творчої праці.

В літературних джерелах використовують 2 теоретичних підходи щодо трактування інтелектуального та людського капіталу суб'єкта господарювання. Згідно з першим підходом під інтелектуальним капіталом розуміють частину людського капіталу зумовленого виникненням особливої сфери діяльності, пов'язаної з рухом і підвищенням ефективності споживання, способів праці та життєдіяльності, створенням і передачею інформації. З іншої точки зору поняття інтелектуального капіталу ширше за людський, і включає в себе інформацію як один із виробничих ресурсів.

Проаналізувавши співвідношення категорій «людський капітал» та «інтелектуальний капітал», можна зробити такі узагальнення: людський капітал

підприємства являє собою колектив, який володіє запасом знань, навичок, умінь, творчих здібностей, мобільністю, взаємозамінністю працівників, що дозволяють виконувати поставлені завдання якісно, збільшуючи додану вартість, не збільшуючи витрат на заробітну плату.

Таблиця 1

Визначення категорії «інтелектуальний капітал»

Автор	Визначення
К. Тейлор [3]	Нематеріальні активи компанії, що не піддаються кількісній оцінці, на відміну від матеріальних активів. Інтелектуальний капітал компанії складають знання її співробітників, накопичені ними при розробці продуктів та наданні послуг, а також її організаційна структура та інтелектуальна власність.
Е. Брукінг [1]	Нематеріальні активи, без яких компанія тепер не може існувати й включає ринкові, людські, інфраструктурні активи та інтелектуальну власність.
А. Чухно [5]	Капітал, що акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі, тобто те все, що визначає імідж фірми та зміст її іміджу.
Н. Гакалова [2]	Інтелектуальні ресурси, що втілені у сукупності наукових, професійних і загальних знань працівників, їх досвіді, вміннях, навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його винахіднику, так й іншим суб'єктам господарювання та використовуються з метою одержання додаткової вартості.

Інтелектуальний капітал підприємства – сукупність людського капіталу підприємства та об'єктивних факторів у вигляді нематеріальних активів, включаючи патенти, ліцензії, ноу-хау, торговельні марки, а також організаційні структури, електронні мережі, бази даних, системи зв'язку. Людський капітал не належить організації, головне призначення – створення та розповсюдження інновацій.

Організаційний капітал – це патенти, винаходи, ліцензії, товарні знаки, організаційна структура, корпоративна культура, технології, система управління, інформаційні технології. Він є власністю підприємства і може бути самостійним об'єктом купівлі-продажу. Значення цього капіталу визначається ефективністю його використання.

Споживчий капітал (клієнтський) – відносини підприємства зі споживачами продукції та постачальниками ресурсів. До нього відносять

торгову марку, бренд, імідж клієнтів, зв'язки з клієнтами, технології із залучення й утримання клієнтської мережі. Значимість споживчого капіталу полягає в тому, що він забезпечує конкурентну перевагу підприємству щодо стосунків із зовнішнім середовищем. Він включає в себе технології підприємства із залучення та закріплення клієнта, права споживачів і гарантії виробника чи продавця.

Інтелектуальний капітал виконує дві основні функції: соціальну та економічну. Соціальна функція стимулює розробку нових видів діяльності, стає рушійною силою поновлення наявних технологій, підвищує якість і рівень життя. Економічна функція є важливим фактором економічного розвитку підприємства, ключовим фактором конкурентоспроможності, необхідною складовою при розробці нових видів продукції. Аналіз основних функцій свідчить, що в інформаційній економіці змінюється механізм його накопичення, основною формою яких є нагромадження знань, інформації, нематеріальних вкладень (освіта, підвищення кваліфікації, охорона здоров'я). Тобто акцент переміщується з вкладень у фізичний капітал на вкладення в людину як носія і виробника інформації.

Отже, на підставі розглянутого можна визначити такі структурні елементи інтелектуального капіталу:

1. Людський капітал – сукупність, знань, кваліфікована робоча сила, менеджмент, моральні цінності підприємства, культура праці та загальний підхід до справи. До нього зарахуємо ноу-хау, невіддільні від конкретного працівника (досвід, секрети виробництва), які можуть передаватися за згоди їхнього власника.

2. Структурний (організаційний) капітал, який включає інформаційні ресурси, організаційну систему підприємства, ноу-хау, права на інтелектуальну власність, титули власності (патенти, торгові марки, ліцензії).

3. Клієнтський капітал, який формується з ділової репутації (гудвілу), взаємовідносин з постачальниками й споживачами, каналів розподілу.

Віддача від інвестицій в інтелектуальний капітал залежить від тривалості

періоду працездатності носія інтелектуального капіталу. Вкладення в інтелектуальний капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефект. Інвестиційний період інтелектуального капіталу значно довший, ніж у фізичного - в останнього в середньому він складає від одного до п'яти років, тоді як інвестиційний період такої форми вкладень в інтелект, як освіта, може досягати 12-20 років, а іноді – продовжуватися все життя. У міру накопичення інтелектуального капіталу його прибутковість підвищується до певного рівня, обмеженого активним трудовим віком. Характер і види інвестицій в людину обумовлені історичними, національними, культурними особливостями. Ці інвестиції є найбільш вигідними з точки зору індивідуума і з точки зору суспільства загалом. Ділова репутація, вартість бренду та інтелектуальна вартість, що належить підприємству, можуть багаторазово перевищувати вартість матеріальних активів. Втрата будь-якого з елементів інтелектуального капіталу істотно знижує вартість підприємства, ціну акцій і привабливість як об'єкта капіталовкладень. Організація може позбутися накопиченого інтелектуального капіталу при вивільненні кваліфікованих працівників і при втраті прав на об'єкти інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии/ Э. Брукинг. – СПб: Питер, 2001. – 288с.
2. Гавкалова Н.М. Формування та використання інтелектуального капіталу/ Наукове видання/ Н.Л. Гавкалова, Н.С. Маркова. – Харків:Вид. ХНЕУ, 2006. – С.78
3. Гаджиева М.М. Основные направления развития интеллектуального капитала организации/ М.М. Гаджиева// Вестник Московской академии труда информационных технологий. – 2006. - № 32. – С. 25
4. 4.Дайнеко В.Г. Интеллектуальный капитал: проблемы накопления и регулирования в экономике, основанной на знаниях/ В.Г. Дайнеко// Вестник ВГУ. – 2004. - № 1. – С. 200

5. Покровский С.В. Совершенствование механизма функционирования интеллектуального капитала: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством»// В.С. Покровский. – М.: 2009. – С.8

6. Пронина И.В. Интеллектуальный капитал: сущность, структура, функции [Электронный ресурс] / И.В. Пронина// Журнал «Аналитика культурологии». – Режим доступа: <http://analiculturolog.ru>

Annotation.: In the article “intellectual capital” category and its structure were defined, the main functions were indicated and its place and meaning in the development of country’s economy were shown.

Key words: human capital, intellectual capital, intellect, intellectual property.

УДК 338.48-6:2

Баженова С.Е., д.і.н., професор кафедри управління персоналом і туризму

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ: ХРИСТІЯНСЬКІ СВЯТИНІ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

В статті висвітлюється стан і перспективи розвитку релігійного туризму Хмельниччини.

Ключові слова: туризм, християнські святині, перспективи.

Релігійний туризм, який в останні роки виокремився у сфері туризму, став його потужною складовою. Цьому сприяли умови, що склалися впродовж декількох років: законодавче забезпечення свободи віро сподівання; повернення храмів релігійним громадам; реставрація сакральних пам’яток; наявність практично в усіх регіонах України святих місць; фактична переорієнтація релігійного туризму з екскурсійного на паломницький.

Християнські святині, що знаходяться на теренах Хмельницької області викликають інтерес у багатьох науковців та пересічних громадян, як об’єкти релігійного туризму. Проблеми визначення рівня організації релігійних та паломницьких турів туристичними підприємствами до визначних духовних центрів України, рівня розвитку самодіяльного релігійного туризму є об’єктом вивчення для широкого кола спеціалістів.